

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-39>

УДК 341.95

Бездітко М.А., Шуміло І.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

COVID-19 ЯК ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У МІЖНАРОДНИХ УГОДАХ

Анотація. У 2020 році міжнародна спільнота постала перед новим викликом для безпеки людства – пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Вказане явище вплинуло на низку сфер нашого життя, таких як міжнародна комерція, логістика, туризм, освіта. Коли все суспільство змушено було залишитись вдома, люди почали втрачати роботу, поставки товарів зупиняються, а транспортування пасажирів та вантажів знизилось, виникає логічне питання, яким чином слід виконувати зобов'язання, що передбачені міжнародним договором? У цій статті пандемія COVID-19 буде досліджено як форс-мажорну обставину, яка впливає на порядок виконання міжнародного договору та інші правові наслідки для сторін такої угоди. Зважаючи на попередній досвід пандемій, можна зробити висновок про необхідність розробки підходів до взаємних поступок та відступу від окремих положень міжнародних угод на підставі стрімкого поширення інфекційних хвороб.

Ключові слова: COVID-19, пандемія, міжнародні угоди, форс-мажор.

Bezditko Mykhailo, Shumilo Inessa

Yaroslav Mydryy National Law University

COVID-19 AS FORCE MAJOR CIRCUMSTANCES IN INTERNATIONAL AGREEMENTS

Summary. In 2020, the international community faced a new challenge to human security – the pandemic of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2. This phenomenon has affected a number of areas of our lives, such as international commerce, logistics, tourism, education. When the whole society was forced to stay at home, people began to lose their jobs, supplies of goods were stopped, and the transportation of passengers and goods decreased, the logical question arises, how should the obligations under an international agreement be fulfilled? In this article, the COVID-19 pandemic will be examined as a force majeure that affects the implementation of an international agreement and other legal consequences for the parties to such an agreement. An international treaty is a typical, most common legal form of cooperation between subjects of international law and can regulate a variety of relations between them. Its object can only be what is legal and possible to perform. An international treaty must comply with the basic principles of international law, in particular the principles of equality and non-interference. An international agreement is the result of the voluntary consent of the states that concluded it. An agreement imposed by one of the parties with the use of force or threat of its use is invalid. However, the author concludes that it is necessary to develop approaches to reciprocal concessions and deviation from certain provisions of international agreements on the basis of the rapid spread of infectious diseases. This must be a priority for our present, because otherwise we will not be able to avoid conflicts and the loss of close cooperation. Modern events will inevitably lead to changes in people's minds. Their way of life and relations with other subjects. This process will find its manifestation in the international arena. States, seeking to protect national interests, made every effort to preserve economic and political ties. Globalization helps in this, as algorithms of interaction and adjustment of the logistics system for transportation of means of protection and medical personnel are developed. There is no alternative to counteract the universal danger. The world community understands that the problem of a pandemic is collective.

Keywords: COVID-19, pandemic, international agreements, force majeure.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19, яку оголосили всесвітньою вплинула не лише на звичний перебіг життя суспільства, а й на виконання угод. Так, деякі зобов'язання не можуть бути виконані вчасно через зупинку транспорту, відсутність працівників тощо. Таким чином, мова йде саме про виникнення форс-мажорних обставин у міжнародній угоді, яка дозволяє відстрочити або достроково припинити зазначене виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Форс-мажорні обставини стали предметом наукового інтересу багатьох науковців-цивілістів. Найбільш детально зазначеною проблемою займались: О.В. Банчук-Петросова, І.А. Діковська, О.В. Пасечник, Н.В. Хендель, Н. Чала.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У роботі досліджено саме

вплив пандемії COVID-19 як форс-мажорної обставини у міжнародних угодах.

Мета статті: дослідити вплив пандемії COVID-19 на виконання міжнародних угод як форс-мажорної обставини.

Виклад основного матеріалу. Доцільно в контексті обраної теми згадати про сучасний зв'язок між державами, який утворився в результаті глобалізаційних процесів.

Для послідовності дослідження зазначеної проблематики визначимо, що є «міжнародна угода». Вказаний термін використовується у положенні в п. а ч. 1 ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року: «договір» означає міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи укладена така угода в одному документі, двох чи

кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

Міжнародний договір є типовою, найбільш поширеною юридичною формою встановлення співпраці між суб'єктами міжнародного права і може регулювати найрізноманітніші відносини між ними. Його об'єктом може бути лише те, що законно і можливо для виконання. Міжнародний договір повинен відповідати основним принципам міжнародного права, зокрема принципам рівноправності і невтручання. Міжнародний договір - результат добровільно висловленої згоди держав, його уклали. Договір, нав'язаний однією з сторін із застосуванням сили чи загрозою її застосування, недійсний.

Автор звертає окрему увагу, що перше передбачення форс-мажору було визначено у статті 1148 Цивільного кодексу Франції 1804 року наступним чином: «Відсутні підстави для стягнення будь-яких збитків, якщо внаслідок форс-мажорних чи непередбачуваних обставин боржник був не в змозі дати або зробити те, що він був зобов'язаний, або зробив те, що йому було заборонено». Сучасна юридична наука розвинула цю концепцію, що дозволило її застосовувати то різних за своїм походженням суспільних відносин.

Для аналізу COVID-19, як форс-мажорної обставини у міжнародних угодах, доцільно згадати як міжнародні організації реагувати на нову загрозу та які заходи бути здійсненні.

Організацію, координацію та нормативний супровід протидії поширенню COVID-19 покладено на Всесвітню організацію охорони здоров'я та на Організацію об'єднаних націй. Зокрема, саме Генеральна асамблея ООН прийняла вже дві резолюції, присвячені боротьбі з поширенням і розповсюдженням COVID-19.

02.04.2020 Генеральною асамблеєю ООН було прийнято резолюцію 74/270 «Глобальна солідарність у боротьбі з коронавірусним захворюванням 2019 р. (COVID-19)», у якій зазначено, що боротьба з COVID-19 можлива шляхом прийняття глобальних заходів на основі єдності, солідарності та активного багатостороннього співробітництва; підкреслено, що у глобальній відповіді на загрозу COVID-19 необхідна повна повага до прав людини і недопущення дискримінації, расизму та ксенофобії; міститься перелік напрямів міжнародного співробітництва, які необхідно активізувати, а саме: обмін інформацією, науковими знаннями і досвідом, включаючи досвід імплементації рекомендацій та стандартів ВООЗ. У положеннях вказаного документу ми можемо виокремити наступні вимоги для дій щодо усунення поширення інфекційної хвороби COVID-19: повага до прав людини та неухильне їх дотримання, співпраця держав, визнання провідної ролі ВООЗ для протидії тощо. Окрему увагу автор звертає на те, що Генеральна асамблея ООН у наведеній резолюції визнала безпрецедентні наслідки пандемії, включаючи серйозні порушення громадського життя і економічного розвитку, а також поїздок і торгівлі в глобальному масштабі, і її згубний вплив на добробут людей.

Пасечник О.В., Хендель Н.В. вказали, що механізм боротьби з інфекційними хворобами передбачений Міжнародними медико-санітарними правилами 2005 року уповноважує генерального

директора ВООЗ оголосити «надзвичайну ситуацію в галузі охорони здоров'я, що становить міжнародне значення» після консультацій з комітетом з надзвичайних ситуацій та державами-членами ВООЗ, що і було зроблено у випадку з COVID-19, а потім перекваліфіковано у пандемію [7, ст. 45].

Діловська І.А. у своїй роботі звернула зазначила, що внаслідок введення карантинних заходів у багатьох країнах світу, що передбачали численні обмеження, які в свою чергу призвели до порушень міжнародних комерційних контрактів. Частина цих контрактів регулюються Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (надалі – Конвенція). Стаття 79 Конвенції передбачає можливість звільнення від відповідальності сторони за договором за невиконання будь-якого зі своїх зобов'язань, якщо воно було викликане перешкодою поза її контролем і що від неї не можна було розумно очікувати взяття до уваги цієї перепони під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перепони чи її наслідків. (При цьому зазначимо, що ст. 79 Конвенції застосовується лише тією мірою, якою сторони договору міжнародної купівлі-продажу товарів не врегулювали у договорі питання звільнення від відповідальності за його невиконання, оскільки ст. 6 Конвенції надає сторонам договору міжнародної купівлі-продажу товарів свободу відступати від її положень чи змінювати їх. Тому ст. 79 Конвенції, як правило, застосовується у тандемі із застереженням про форс-мажор, яке міститься у певному контракті. Таким чином, «перешкода» що є підставою для звільнення від відповідальності згідно з Конвенцією має наступні характеристики:

- 1) сторона, що порушила зобов'язання не могла її контролювати;
- 2) від сторони, яка порушила контракт, не можна було розумно очікувати: – прийняття цієї перешкоди до уваги при укладенні контракту, – подолання цієї перешкоди; – подолання її наслідків [6, ст. 21–22].

Існують різні підходи для тлумачення терміну «перешкода» у ст. 79 Конвенції. Наприклад, згідно з одним із них, позначає подію, яка є зовнішньою по відношенню до продавця товару та самих товарів; вона не може застосовуватися для звільнення від відповідальності продавця за дефекти товару [6, ст. 22].

Ми можемо зробити висновок, що обов'язковими умовами для звільнення від виконання зобов'язань є обставини, з наступними ознаками:

- 1) вони виникли в об'єктивній реальності поза контролем суб'єкта зобов'язання;
- 2) сторона не мала можливості передбачити виникнення таких обставин під час укладення договору.

Окрім того, вище вказаною Конвенцією передбачається, що сторона, яка не виконує свого зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду та про її вплив на здатність здійснити виконання. Якщо це повідомлення не було отримане іншою стороною протягом розумного строку після того, як про цю перешкоду стало чи повинно було стати відомо стороні, яке не виконує свого зобов'язання, ця сторона несе відповідальність за збитки, які є результатом того, що таке повідомлення не було отримане.

Професор Чала Н. зауважила у своєму дослідженні, що криза змусила уряди окремих країн переглянути свої внутрішні запаси продовольства і прийняти рішення щодо заборони експорту окремих видів продовольчих товарів. Через переведення навчальних закладів у режим дистанційної роботи виявилися категорії дітей, які втратили доступ до освіти. Зокрема це діти з обмеженими можливостями, чи наявними захворюваннями, навчання яких можливо тільки в стаціонарному режимі. Діти, які не мають доступу до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Після закриття закладів освіти найбільш вразливою категорією стали працюючі жінки. Багатьом прийшлося звільнитися, взяти неоплачувану відпустку ще до прийняття антикризових пакетів підтримки бізнесу, оскільки не з ким було залишити дітей вдома. Проте аналіз прийнятих в Україні антикризових заходів показує, що уряд зосередився тільки на підтримці бізнесу і соціальних виплатах, залишивши поза увагою розвиток освіти, науки, культури. У прийнятих антикризових заходах викликає занепокоєння суттєве зростання боргових зобов'язань держави, які наразі становлять 50,3% ВВП. Водночас пандемія стимулювала розвиток інформаційно-комунікаційної сфери, що підтверджується даними агентства Блумберг, зокрема чітке зростання показали майданчики електронних продажів, відео-конференцій, соціальні мережі, доставки їжі, перевезення. Цікаво, що найуспішнішою у подоланні поширення коронавірусу виявилася Корея, яка використала цифрові технології для локалізації джерел поширення інфекції. Цього річ пандемія збігається з закінченням економічного циклу Кондратьєва та циклу ділової активності Жюгляра, тобто світ знаходиться у точці фазового переходу на нові технології. Це означає, що жодні із прийнятих традиційних рішень і програм урядів щодо перезапуску економіки не спрацюють, а призведуть до зростання боргів, соціальних напружень та нерівності. В цій ситуації вартує очікувати трансформації відносин між країнами як в межах існуючих регіональних со-

юзів, так і на вищому рівні. Успішними будуть тільки державно-управлінські рішення, спрямовані на впровадження інновацій і перехід на технології технологічного укладу [8, ст. 227–227].

Важливий висновок для сучасної міжнародно-правової ситуації визначила Банчук-Петросова О.В., а саме що згідно норм міжнародного права держави не повинні зловживати надзвичайними ситуаціями та запроваджувати заходи щодо придушення будь-яких прав людини. Обмеження, прийняті у відповідь на пандемію COVID-19, повинні бути мотивовані законними цілями щодо охорони здоров'я. Держави повинні забезпечити кожному доступ до їжі, тестування і лікування. Урядовці повинні забезпечити, щоб криза охорони здоров'я не перетворилася на кризу прав людини. Влада повинна прагнути якнайшвидше повернутися Міжнародне право до нормального способу життя та уникати надмірного використання надзвичайних повноважень. Такі заходи повинні бути не більшими, ніж суворо необхідні, які тягнуть за собою існування гарантій від можливого зловживання повноваженнями [5, ст. 28–229].

Висновки і пропозиції. Сучасні події неминуче призведуть до змін у свідомості людей. Їх побути та відносинах з іншими суб'єктами. Вказаний процес знайде свій прояв і на міжнародній арені. Держави, прагнучи захистити національні інтереси, докладали усіх зусиль для збереження економічних та політичних зв'язків. Глобалізація у цьому допомагає, оскільки напрацьовані алгоритми взаємодії та налагодженні системи логістики для транспортування засобів захисту та медичного персоналу. Альтернативи для протидії загальнолюдській небезпеці не має. Світова спільнота розуміє, що проблема пандемії є колективною.

Однак автор робить висновок про необхідність розробки підходів до взаємних поступок та відступу від окремих положень міжнародних угод на підставі стрімкого поширення інфекційних хвороб. Вказане має бути одним з пріоритетів для нашого сьогодення, оскільки у протилежному випадку ми не зможемо уникнути конфліктів та втрати тісного співробітництва.

Список літератури:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 15.12.2020).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу від 11 квітня 1980 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 15. Ст. 1171.
3. Резолюція Генеральної асамблеї ООН 74/270 «Глобальна солідарність у боротьбі з коронавірусним захворюванням 2019 р. (COVID-19)» / ООН. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/270>. (дата звернення: 15.12.2020).
4. Міжнародні медико-санітарні правила 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_007#Text (дата звернення: 15.12.2020).
5. Банчук-Петросова О.В. Міжнародна практика обмежень прав і свобод людини. *Міжнародне право*. 2020. № 5. С. 225–228.
6. Діковська І.А. COVID-19 та звільнення від відповідальності за Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року. *Римське право і сучасність. Епідемії в Європі і Право: від Риму до COVID-19* : матер. Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2020. С. 21–23.
7. Пасечник О.В. Діяльність Генеральної Асамблеї ООН у боротьбі з поширенням COVID-19. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.), Одеса, 2020. С. 44–46.
8. Чала Н. Вплив пандемії COVID-19 на досягнення цілей сталого розвитку. Публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т., Київ, 2020. Ст. 226–227.

References:

1. Videnska konvenciya pro pravo mizhnarodnykh dogovoriv vid 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (accessed: 15.12.2020).
2. Konvenciya Organizaciyi Obyednanykh Nacij pro dogovory mizhnarodnoyi kupivli-prodazhu vid 11 kvitnya 1980 roku. *Oficijnyj visnyk Ukrainy*. 2006. No 15. St. 1171.

3. Rezolyuciya Generalnoyi asambleyi OON 74/270 «Globalna solidarnist u borotbi z koronavirusnym zaxvoryuvannyam 2019 r. (COVID-19)» / OON. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/270> (accessed: 15.12.2020).
4. Mizhnarodni medyko-sanitarni pravyla 2005 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_007#Text (accessed: 15.12.2020).
5. Banchuk-Petrosova O.V. (2020) Mizhnarodna praktyka obmezhen prav i svobod lyudyny. *Mizhnarodne pravo*, no. 5, pp. 225–228.
6. Dikovska I.A. (2020) COVID-19 ta zvilnennya vid vidpovidalnosti za Konvenciyeyu OON pro dogovory mizhnarodnoyi kupivli-prodazhu tovariv 1980 roku. Rymske pravo i suchasnist. *Epidemiyi v Yevropi i Pravo: vid Rymu do COVID-19: mater. Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi*. Odesa, pp. 21–23.
7. Pasechnyk O.V. (2020) Diyalnist Generalnoyi Asambleyi OON u borotbi z poshyrennyam COVID-19. *Pravove zhyttya suchasnoyi Ukrainy: u 3 t.: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 15 trav. 2020 r.)*, Odesa, pp. 44–46.
8. Chala N. (2020) Vplyv pandemiyi COVID-19 na dosyagnennya cilej stalogo rozvytku. *Publichne upravlinnya dlya stalogo rozvytku: materialy shhorich. mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 2020 r.): u 3 t., Kyiv*, pp. 226–227.